

SCHILLER VERA

Aigisthos és Klytaimnéstra gyermekei. Szűkös források és élőnek tűnő hagyomány

Ez a tanulmány a Tantalidák legyőzött ágának, Thyestésnek, pontosabban Aigisthosnak leszármazottairól szóló mítoszanyagot rendszerezi.

A Tantalidák vagy Pelopidák trónharca, Agamemnón halála és Orestés bosszúja a legismertebb mítoszok egyike. Az *Odysseia* már ismerteti a történetet, amely szerint Aigisthos elvette Klytaimnéstrát, a hazatérő Agamemnónt megölte, ennek következtében uralmának nyolcadik évében Athénből visszatérve bosszúból ledöfte őt „Agamemnón sarja, a híres Orestés”, amint felserdült és vágott az otthoni földre.¹

Legkorábbi ismert folytatása Pindaros XI. pythói ódájának adataiból is megismerhető. Ennek szövege szerint Orestés már Strophios házában, Phókisban nő fel, a cselekmény pedig nem a Mykénével azonosított Argosban, hanem Amyklesben játszódik le.²

Azt, hogy Orestés Pyladésszel, jó barátjával és unokatestvérével együtt áll boszszút apja haláláért anyján és Aigisthoson a delphoi Apollón utasítását követve, a három görög drámaíró mindegyikének művében szerepel.

Történetének egyik alapvető eleme az apja, az előző király iránti tisztelet. Ez nem olyan régi hagyomány. M. Delcourt ismeri fel – Frazer nyomán – a szakrális királyságok örökösödésében működő, az előző király feláldozásával kapcsolatos mítoszokat. Frazer szerint az após után a vő örököl, az előző király lánya lesz az új király felesége.³ V. Propp szerint a próbák akkor indulnak, amikor az uralkodó varázsereje csökken (öregség, betegség vagy bizonyos idő eltelte miatt), illetve halálos veszély fenyegeti, ha felnőtt lánya van.⁴ M. Delcourt ismertetése szerint a Pelops-mondakörben Pelops úgy nyeri el Hippodameia kezét, hogy kocsiversenyt vív jövődő apósával, amelynek eredményeként apósa meghal, ő pedig elnyeri a király lányának kezével együtt az élisi Pisa trónját.⁵ Ixion apósát *bothrosba* (föld alatti kerek épületbe) csalva öli meg,⁶

¹ Homéros: *Odüsszeia* I. 29–42; III. 304–340.

² Pindaros: *Pythia* XI. 23–57; Rory B. EGON: „On the Relevance of Orestes in Pindar’s Eleventh Pythea”. *Phoenix* XXXVII. 1983/3 autumn, 189–900.

³ James George FRAZER: *Les origines magiques de la royauté*, Paris, Librairie Paul Geuthner, 1920, 258–269.

⁴ Vladimir PROPP: *A varázsmese történeti gyökerei*, Budapest, L’Harmattan, 2005, 330–339.

⁵ Marie DELCOURT: *Oedipe ou la légende du conquérant*, Paris, Les belles lettres, 1981, 172; Apollodóros: *Bibliotheca* ep. II. 4–9.

⁶ Marcel DETIENNE: *Les jardins d’Adonis*, Paris, Gallimard, 1972, 166; Aeschylos: Ixion „fabula”. In: *Aeschyli et Sophoclis Tragoediae et fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842; Euripidés: Ixion „fabula”. In: *Fragmenta Euripidis* Parisiis, Firmin Didot, 1846.

Peleus pedig földi feleségének apját – akitől Phthia trónját örökli – megöli, a mítosz szerint véletlenül.⁷

Ennek ellentételeként ősi az anyatisztelet. Az *Odysseia* alvilág-jelenetében Odysseus találkozik Oidipus anyjával, akinek még nem Iokasté, hanem Epikasté a neve. Amikor megtudja, hogy férje az előző férjének gyilkosa és egyben fia (aki egyébként nem vakítja meg magát, és nem mond le a királyi hatalomról), a bosszúnak azt a módját választja, hogy felakasztja magát, hogy az Erinny az anya halálának okozásáért üldözze Oidipust.⁸

Ennek ellentéte tehát az apai tiszteletet képviselő Orestés, aki apja iránti tiszteletét odáig viszi, hogy a régi hagyomány szerinti legnagyobb bünt, az anyagyilkosságot is elköveti.

Története már régóta összekapcsolódik az apa iránti tisztelettel. Az *Ilias*ban Agamemnón úgy emlegeti őt, mint későn vagy utoljára született (τηλὺγετος), szeretett fiúsarját.⁹ Az *Odysseiában* Nestór példaképül állítja Télemakhos elé,¹⁰ és Zeus is tisztelettel emlegeti, mondván, megjósolta Aigisthosnak, hogy ha elveszi Agamemnón feleségét, és őt megöli, akkor majd a felserdülő Orestés bosszút áll, és visszaszerzi apja uralmát.¹¹ Orestés mítoszában azonban lényeges eleme nemcsak uralmának megszerzése apja gyilkosának megölése kapcsán (akit az *Odysseia*-beli Zeus megjegyzése alapján mégiscsak sokan szerettek, hiszen az istenek királya őt ἀμύμωνnak, feddhetetlennek nevezi¹²), hanem az is, hogy leszámol a gyilkosságban tevékenyen résztvevő anyjával.¹³

Hozzátehető azonban ehhez, hogy az Atreus és Thyestés közötti trónviszály nem egyértelműen mutatja jogosnak az Atreus-ág Thyestés elleni harcát. Thyestés jogtalanságot cselekedett egy aranybárány eltulajdonításával, de gyermekeinek megölése, akiket azután ráadásul számára feltáldaltak, olyan egyértelmű szörnyűség volt, amiért méltán állhatott bosszút a gyermekek fivére. Aigisthos és Cassandra és a karvezető is ezt a borzalmas előzményt, Thyestés hazatérését, két fiának lemészárlását, és apjuknak feltáldalását ismertetik Aischylosnál, amiért joga van Aigisthosnak, a harmadik, akkor még csecsemő Thyestés-gyermekek saját elképzelése szerint a bosszúra és Mykéné trónjára.¹⁴ (Ennek ellentételezéseként Euripidész *Elektrájának* kardala erről nem tud, ellenben Thyestés cselekedetét, az aranybáránynak, a királyi

⁷ DELCOURT: *i. m.*, 81; Apollodoros: *Bibliotheca* III. 13/1–2.

⁸ Homéros: *Odysseia* XI. 271–280.

⁹ Homéros: *Ilias* IX. 142–143.

¹⁰ Homéros: *Odysseia* III. 193–200.

¹¹ Homéros: *Odysseia* I. 35–43.

¹² Homéros: *Odysseia* I. 29.

¹³ Pindaros: *Pythia* XI. 55–57; Apollodóros: *Bibliotheca* ep. VI. 25; HYGINUS: *Excerpta ex Hygini genealogiis vulgo fabulae*, 119; Ioannes Antiochenus: *Chronica* fr. 25. In: *Fragmenta Historicorum Graecorum* IV., Parisiis, Firmin Didot, 1851, 535–622; Velleius Paterculus: *Historia romana* I.1; SERVIUS: *In Vergilii Aeneidos librorum commentarii* III. 331, IV. 471; Claudius Aelianus: *De animalium natura* I.24.

¹⁴ Aischylos: *Agamemnón* 1095–1097, 1217–1225; Cassandra jóslata; 1242–1244: A karvezető emlékezik 1583–1602: Aigisthos ismertetése.

hatalom szent jelképének eltulajdonítását érzi halálos bűnnek, amely után még a Napszekér forgása is megfordult.¹⁵) Seneca két drámája még részletesebb képet rajzol, és sokkal nagyobb megértéssel kezeli a Thyestés-ágot.¹⁶ E szerint Atreus felesége elcsábítása és a királyi uralmat jelképező aranygyapjas kos elrablása miatt hajtja végre Atreus ezt a fondorlatos tettet,¹⁷ és név szerint is megismerünk nem két, de három fiút, Tantalust, Plisthenést, és egy meg nem nevezett kisgyereket, akiket Atreus oltárnál áldoz fel, és ad apjuknak enni.¹⁸ Ezért hangsúlyozottan bosszúból fogan Thyestéstől és Thyestés lányától Aigisthos, hogy bosszút álljon az Atreus leszármazott Agamemnónon.¹⁹

Azonban ezt a véres eseménysort a homéroszi eposzok még nem ismerik. Az *Ilias* szerint a Héphaistos által készített királyi jogart Pelops adta fiának, Atreusnak, tőle, a haldoklótól kapta öccse, Thyestés, és Thyestéstől, nagybátyjától örökölte végül Agamemnón, mint Mykéné, illetve Argos trónjának örököse.²⁰ Az *Odysszeia* szerint pedig a hazatérő Agamemnónt vendégségbe hívja Aigisthos, ő pedig a gyilkosságba vezető meghívást elfogadja.²¹ Nyilván nem tenné, ha az *Odysszeiában* ismert lett volna ez a történet.

A mítoszanyag egészében Orestés az, aki lezárja a trónviszályt és békét teremt. Az apjáért állt bosszú, az anyagyilkosság, a felmentés lényeges és egyértelmű eleme mítoszának. Általánosságban elfogadott az a verzió is, hogy ezek után elnyerte Mykéné és egész Lakedaímon fölött az uralmat.

Volt azonban egy olyan hagyomány, amely ismerte a másik ágot, a Thyestés leszármazottakat, amely nem ér véget Aigisthosnak, Thyestés fiának halálával. Van, bár nagyon kis számban olyan mítosz- és kultuszanyag, amely tud arról, hogy Aigisthos és Klytaimnéstra házasságából is születtek gyerekek, és az irodalmi források utalásai alapján úgy tűnik, ezeknek a gyerekeknek a neve és története egyértelműen ismert volt a görög drámák kortárs nézői, a polisok lakosai számára. Úgy tűnik, bár a mítosz az Atreida-ág győzelmével befejezi a trónviszályt, mégis ismer néhány Aigisthos-leszármazottal kapcsolatos történetet is.

Ami Agamemnón lányait, Orestés testvéreit illeti, ezekről az *Ilias* keveset mond, az *Odysszeiában* pedig nincs szó róluk. Az *Ilias*-ban szereplő Agamemnón-lányok

¹⁵ Jean ALAUX: „Fonctions du choer et evolution dramatique dans les Choéphores et les deux Electre”. *Lexis* XXX. 2012. 227–242; Aurélie WACH: „Le choeur dans l’Electre d’Euripide la question du lien des stasima avec l’action dramatique”. *Lexis* XXX. 2012. 319–340, 324–325, 336; Renard GAGNÉ and Marianne Govers HOPMAN: *Choral Meditations in Greek Tragedy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 5.

¹⁶ Milo DANIELA: „Un incompiuto rifacimento greco dell’ tio Agamennone di Seneca Atti della”. *Accademia Pontaniana* LXI. 2012 n.s. 151–160.

¹⁷ Seneca: *Thyestes* 220–240.

¹⁸ Seneca: *Thyestes* 680–775; SENECA: *Agamemnon* 26–27.

¹⁹ Seneca: *Agamemnon* 29–36, 292–293, 984–985.

²⁰ Homéros: *Ilias* II. 102–108.

²¹ Homéros: *Odysszeia* IV. 524–537; XI. 409–426.

neve, akiket Agamemnón feleségül ajánl Achilleus-nak „Khrysothemis, Láodiké és Íphianassa”.²²

Élektra neve mindhárom görög drámaíró művében egyértelműen szerepel. Ő az, aki – Sophoklés, Apollodóros, Hyginus, Servius, Johannes Antiochenus szerint – kimenti fivérét az apai házból,²³ és ő az, aki a bosszuló testvért hazavárja, illetve segít a bosszú végrehajtásában. Ő az, akinek élete apja halála után méltatlan körülmények között zajlik. Aischylos ír a lehető legkevesebb rosszat neveltetéséről. Őt küldi Klytaimnéstra apja sírjához a rossz jósló álom következtében.²⁴ Sophoklés *Élektrája* rossz körülmények között él, családjához méltatlanul,²⁵ Euripidés *Orestésének* hősnőjét nem adja férjhez,²⁶ *Élektrájának* hősnőjét pedig rangján alul adja férjhez, vagy hagyja férjhez adni,²⁷ de hozzá siet, mikor cselből azt az üzenetet kapja, hogy gyermeket szült.²⁸ Őt Orestés minden variánsban egyértelműen Pyladéshez adja feleségül, akitől Pausanias ismerete szerint két fia is születik.²⁹ Sophoklés *Élektrája* és Euripidés *Orestése* még egy lányról ad hírt, Chrysothemisről,³⁰ aki Sophoklés szerint éppen úgy kívánja apja gyilkosainak halálát, mint nővére, de mivel nyíltan nem ellenkezik anyjával, megkapja a rangjának járó tiszteletet, Sophoklés még megemlíti Iphianassa nevét is.³¹

Egyértelmű Iphigeneia szerepe is, a háború előtt feláldozott elsőszülötté, Vincenzo di Benedetto megítélése szerint ezt a borzasztó eseményt az Aischylos *Agamemnónjának* kardala³² is elítéli.³³ Aischylos *Iphigeneia* című drámájának ismertetése, Aischylos *Agamemnónja* és Pindaros ezt tekinti Klytaimnéstra gyilkossága valódi okának,³⁴ Sophoklés és Euripidés *Élektrája* szerint pedig ez csak névleges ürügy, de nem valódi ok, legalábbis Élektra szerint.³⁵ Anyja gyilkosságának bűnét a mítosz közsímet anyaga szerint éppen az ő hazahozatala oldja fel. Az anyaggyilkosság bűnét ugyan rituálisan feloldják, és a bíróság is felmenti, de a rátörő örületet, az anyaggyilkosságot bosszuló Erinnyseket csak ezzel a Skythiába vezető, nővérét

²² Homéros: *Ilias* IX. 144–145.

²³ Sophoklés: *Élektra* 11–13; Apollodoros: *Bibliotheca* VI. 23; Hyginus: *Excerpta ex Hygini geneologiis vulgo fabulae*, 117; Servius: *In Vergilii Aeneidos librorum commentarii*, IV. 471; Ioannes Antiochenus: *Chronica* fr. 25.

²⁴ Aischylos: *Áldozatvivők*, 84–105.

²⁵ Sophoklés: *Élektra*, 86–113.

²⁶ Euripidés: *Orestés*, 71–72.

²⁷ Euripidés: *Élektra*, 34–44.

²⁸ Euripidés: *Élektra*, 1123–1138.

²⁹ Pausanias: *Descriptio Graeciae* II, 16, 7.

³⁰ Euripidés: *Orestés*, 22–23; Sophoklés: *Élektra*, 325–340.

³¹ Sophoklés: *Élektra*, 157.

³² Aischylos: *Agamemnón*, 205–249.

³³ Vincenzo di Benedetto, *L'ideologia del potere e la tragedia greca*, Torino, 1978, 178–179. kiadó

³⁴ Aischylos: *Iphigeneia* „fabula”; Aischylos: *Agamemnón* 1415–1418, 1431–1433, 1525–1529; Pindaros: *Pythia*, XI. 34–37.

³⁵ Sophoklés: *Élektra*, 530–536, 575–578; Euripidés: *Élektra*, 1020–1023, 1066–1068.

megszabadító úttal tudta legyőzni,³⁶ illetve egy másik variáció szerint az anyagiylkosság vádjá elől – a delphoi jósda tanácsára – egyenesen Skythiába megy, ahol előbb mindenképp fel akarják áldozni éppen nővére kezével az istennő oltárán, de miután Iphigeneia felismeri, együtt hazamenekülnek,³⁷ ahol végül is ezek után Orestés Agamemnón fiaként átveszi az Argos feletti uralmat. Általában őt tekintik a következő argív királynak, hiszen uralma Velleius Paterculus szerint 70 évig tartott, utána pedig néhány évig fiai, Penthilos és Tisamenés uralkodtak, ezek után tértek vissza a Héraklidák.³⁸ Van azonban szó ideiglenes száműzetésről,³⁹ de örök száműzetésről is,⁴⁰ és arról, hogy az árkádiai Oresteionban, Tegeában hal meg kígyómarástól, ahonnan csontjait majd a spartaiak viszik el és adnak neki díszsírhelyet, merthogy egy delphoi jóslat szerint csak ilyen módon győzhetik le Tegeát.⁴¹

Vannak azonban olyan forrásanyagok, amelyek olyan gyerekekről tudósítanak, akik Klytaimnéstra és Aigisthos házasságából születtek, amelyek a korabeli kultúrkör lakosai számára nyilván ismertek voltak, bár a későbbi mítoszanyagból nem lettek közismertek. Sophoklés *Élektrájában* Klytaimnéstrát azzal vádolja a lánya, hogy az új nászból származó gyerekeit becsüli meg, az általa megölt férjtől származó sarjait pedig el akarja üzni,⁴² Euripidés *Élektrájának* a címszereplője pedig azt jelenti ki, hogy anyja, aki Aigisthosnak szült gyerekeket, őt és fivérét, Orestést elküldte otthonukból.⁴³

Két nevet ismertet a későbbi hagyomány, Alétését és Érigonéét.

Alétés, Aigisthos fia az, akiről Hyginustól két ellentétes mítoszanyagot ismerhetünk meg. Az egyik szerint Argos királyai Pelopstól, Tantalos fiától a következőképpen alakulnak: Pelopstól Atreus, Atreustól Thyestés, Thyestéstől Agamemnón, Atreus fia veszi át a királyi hatalmat. (Ez megegyezik a *Ilias* leírásával). Ezután következik Aigisthos, Thyestés fia, akit Orestés, Agamemnón fia, illetve Alétés, Aigisthos fia követ, a sort pedig Tisamenés, Orestés fia zárja le. Ezután következik ugyanis a Héraklidák visszatérése, vagyis a dór betörés.⁴⁴

Hyginus azonban egy ezzel ellentétes, véresebb mítoszanyagot is ismertet. Ezek szerint Orestés Iphigeneiával tér haza a taurosok földjéről, de Élektrának azt a hamis hírt adják át, hogy Orestést feláldozták a taurosok földjén Artemisnek, és Élektra

³⁶ Euripidés: *Iphigeneia a Taurosok között*, 76–84, 940–982, 1437–1461, 1470–1474; *Scholia graeca in Euripidis tragoedias in Orestem*, 658; Apollodóros: *Bibliotheca* ep. VI. 25–27; Lukianos: *Toxaris seu Amacitia*, 6; *Scholia in Lycopr.* (Tzetzés), 1374.

Servius: *In Vergilii Aeneidos librorum commentarii* II.116, III.331; Ioannes Antiochenus: *Chronica* fr. 25.

³⁷ Hyginus: *Excerpta ex Hygini genealogiis vulgo fabulae*, 120; Servius: *In Vergilii Aeneidos librorum commentarii* III.331.

³⁸ Velleius Paterculus: *Historia romana* I. 1–2.

³⁹ Euripidés: *Orestés*, 1643–1647; *Scholia in Lycopr.* (Tzetzés), 1374.

⁴⁰ Euripidés: *Élektra*, 1250–1251, 1273–1275; Euripidés: *Andromakhé*, 975–978

⁴¹ Hérodotos: *Historiae* I. 67–68. Pausanias: *Descriptio Graeciae* III, 11, 10.

⁴² Sophoklés: *Élektra*, 586–590.

⁴³ Euripidés: *Élektra*, 60–63.

⁴⁴ Hyginus: *Excerpta ex Hygini genealogiis vulgo fabulae* 124.

Delphoiba siet, ahol csaknem megöli fel nem ismert – fivére gyilkosának tekintett – nővérét, de Orestés közbelép, és Agamemnón gyermekei így felismerik egymást. Ezek után hazatérnek Mykénébe, ahol Alétés, Aigisthos fia uralkodik. Őt Orestés megöli, és megszerzi a Mykéné fölötti uralmat.⁴⁵

Alétésről szó van Sophoklésnek egy elveszett tragédiájában is, amelynek címe Alétés és Érigoné. A dráma szereplőit ismerjük, ezek nyilvánvalóan a két címszereplő, ők jönnek Athénbe, hogy az *Areios Pagos* bírósága előtt vádolják Orestést szüleik halála miatt. (Vagyis e szerint Alétés ekkor él, nem ölte meg Orestés.) A bíróság az Argos feletti uralomról is dönt, amelyet Orestés magának igényel. A dráma szereplői között fellép Tyndareos is, Klytaimnéstrának, az Orestés által megölt anyjának az apja, de a töredékekből nem derül ki, hogy végül is unokái közül kinek a pártját fogja. (Az, hogy Euripidés *Orestes*-ében harcol Orestés és Élektra kivégzéséért, nem jelenti egyértelműen azt, hogy Sophoklésnél is ezt a szerepet tölti be.) Az bizonyos, hogy a tárgyalás, mint az a hagyományból egyértelmű, felmenti Orestést, aki ezúttal is átveszi a Mykéné feletti uralmat.⁴⁶ (A mítosz egyértelmű végeredménye ugyanis, hogy az Areios Pagos bírósága felmenti Orestést, sőt az aitiológiai magyarázat is innen ered, hogy ha az elítélésre és felmentésre egyenlő a szavazat, akkor úgy kell tekinteni, hogy Athéné a felmentésre szavazott.)

Később Accius római átköltésében is megtalálható lehetett ez a téma, amelynek címe *Agamemnidák*, illetve *Erigona*.⁴⁷ Ebben Ribbeck következtetése szerint Aletes és Erigona vetnek cselt Agamemnón gyermekei ellen.⁴⁸ Ahrens szerint ezekben a drámákban Alétés Aigisthos helyén, Érigoné pedig Klytaimnéstra helyén kellett, hogy álljon.⁴⁹ Robertson véleménye szerint Alétés és Orestés, mint Thyestés és Atreus unokái kerülnek szembe egymással, és ez az argív rituálé része. Ez kapcsolódik össze az attikai kultuszokkal és ünnepekkel Érigoné athéni papnői funkciója és öngyilkossága révén.⁵⁰

Érigonéről egyébként több adat ismeretes. Azt, hogy ő Aigisthos és Klytaimnéstra lánya, meglepően sok forrásanyag közli egyértelmű tényként.⁵¹ Karen Maxwell Merritt mítoszszimmetetése szerint Érigoné még akkor született, amikor Agamemnón Trója alatt harcolt, és születése volt az egyik oka annak, hogy Agamemnont hazatérése után megöljék.⁵² Ez a variáns azonban nem része egy forrásanyagnak

⁴⁵ Hyginus: *i.m.*, 122

⁴⁶ E. A. I. AHRENS: „Sophoclis fragmenta”. In: *Aeschyli et Sophoclis Tragoediae et fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842, 288–290.

⁴⁷ Accius: *Agamemnonidae* 3, illetve az *Erigona* 7 megmaradt töredéke: 141–143.

⁴⁸ RIBBECK Ottó: *A római költészet története*, Budapest Magyar Tudományos Akadémia, 1891, I. kötet, 218.

⁴⁹ AHRENS m. f. 289.

⁵⁰ Noel ROBERTSON: „The Dorian Migration and Corinthian Ritual”. *Classical Philology* LXXV. 1980/1. 1–22: 18.

⁵¹ „Marmor parium” I/25. In: *Fragmenta Historicorum Graecorum I.*, Parisiis, Firmin Didot, 1841, 542–555; Ioannes Antiochenus: *Chronica fr.* 25; *Scholias in Lycophr.* (Tzetzés) 1374; Dictys Cretensis: *Ephemeris Belli Troiani* VI. 2; Hyginus 122.

sem. Az azonban már Hyginusnál megőrzött mitikus hagyomány, hogy Orestés éppen úgy akar végezni vele, mint Klytaimnéstrával, de őt Artemis elragadja tőle, miként Iphigeneiát ragadta ki Agamemnón kezéből.⁵³ (John Porters következtetései szerint volt Sophoklésnek egy *Érigoné* című drámája, amelyben úgy ragadja ki az isteni segítő kéz Érigonét Orestés kezéből, mint az *Orestés*-ben Helénát.⁵⁴) Amit természetesen úgy lehet érteni, hogy Iphigeneia helyett, aki papnői működését befejezte, a Tantalida ház egy ifjabb hercegnője lesz most Artemis papnője.

A *Marmor parium* konkrét történelmi eseménynek mondja a mitikus pert. „Attól fogva, hogy Orestésnek, Agamemnón fiának és Érigonének, Aigisthos lányának Aigisthos és Klytaimnéstra meggyilkolása miatt folyó pere az Areios Pagos elé került, melyet azonos számú szavazattal Orestés nyert meg, Athénben pedig Démophón volt a király”.⁵⁵ Az i. e. III. században tehát, amikor ez a felirat készült, ez az adat nyilvánvalóan közismert és elfogadott volt Attikában. Érigoné tehát Athénben, ahová az előbb idézett szöveg szerint Artemis vitte papnőjének, kerül szembe Orestésszel, akit az *Areios pagos* bírósága előtt vádol meg szülei halálának bűnével, és próbálja elérni (Tündareossal, anyai nagyapjával,⁵⁶ vagy egymagában,⁵⁷ illetve fivérével, Alétésszel együtt⁵⁸), hogy halálos ítélettel sújtsák. Az *Anthestériá*hoz tartozó *Aióra* ünnep egyik magyarázata ez a per, amelyben Érigoné és Alétés, Aigisthos és Klytaimnéstra gyermekei állnak szemben féltestvérükkel.⁵⁹ Az *Etymologicum Magnum* és Dictys ehhez azt teszi hozzá, hogy amikor Orestést felmentették, ő felakasztotta magát, Dictys szerint bánatában,⁶⁰ az *Etymologicum Magnum* szerint azért, hogy meg kelljen bosszulni őt. Engesztelésének céljából az ő tiszteletére jött volna létre az *Aióra* nevű engesztelő ünnep, amely az *Anthestériá*hoz kapcsolódik. Nielsen úgy véli, hogy Érigoné másodlagosan lett Orestés testvérhúga Ikarios lányából (aki más mítoszok szerint apja halála miatt lett öngyilkos), szerinte Alétés Hyginusnál előforduló neve is Érigoné második nevének, az Alétisnek hímnemű alakja.⁶¹ Cantarella szerint pedig az engesztelő ünnephez hozzátartozik Érigoné és Orestés ellentétének, vádnak és öngyilkosságnak a mitikus emléke.⁶² Alétés és Érigoné

⁵² Karen Maxwell MERRITT, „The Source of John Pikeryng’s Horestes. *The Review of English Studies*. New Series XXIII. 1972/ 91. 255–266: 256.

⁵³ Hyginus: *Excerpta ex Hygini genealogiis vulgo fabulae*, 122/3.

⁵⁴ J. R. PORTER: *Studies in Euripides’ Orestes*, Leiden – New York – Köln, E. J. Brill, 1994, 86.

⁵⁵ *Marmor parium* 1/25.

⁵⁶ *Etymologicum Magnum*: Αἰώρα.

⁵⁷ Apollodóros: *Bibliotheca* ep. VI.25; „Marmor Parium” II. 40–41. (25), In: *Fragmenta Historicorum Graecorum I.*, Parisiis, Firmin Didot, 1841, 542–555; *Scholía in Lycopr.* (Tetzés), 1374.

⁵⁸ Sophoklés: *Aletes et Erigona* fabula.

⁵⁹ B. C. DIETRICH: „A rite of Swinging During the Anthesteria”. *Hermes* 89. bd. H. I., 1961, 36–50: 37.

⁶⁰ Dictys Cretensis: *Ephemeris Belli Troiani* VI. 4.

⁶¹ M. P. NIELSSON: „Die Antesterien und die Aiora Eranos XV.” 1915, 181–200. In: *Opuscula selecta* vol I. 145–165: 159–160.

⁶² Eva CANTARELLA: „Dangling Virgins: Myth, ritual and the place of Women in Ancient Greece”. *Poetics Today* VI. 1985/1–2. 91–101: 93.

neve végül is nem ismeretlen a dráma-címek között sem. Az athéni Phrynichos-nak, Melanthos fiának, Kleophónnak (Kleophón Thyestésről, Érigoné nagyapjáról is írt drámát) és Philoklésnek is van *Érigoné* című tragédiája, amelyeket Nauck is idéz a tragédiák töredékeit ismertető művében a Souda-ra hivatkozva,⁶³ illetve van egy *Alétés* című tragédiája az euboiai Lykophrónnak.⁶⁴

Különös módon van egy másik mítoszvonal, ezzel alapvetően nem egybevágó. Ez pedig az, hogy Orestés és Érigoné összeházasodnak, vagy legalábbis közös gyerekük lesz. Törvényes házasság lehetőségéről egyedül az Apollodóros-kivonat tud. E szerint Orestés vagy Hermionét, Menelaos lányát (unokatestvérét) vagy Érigonét veszi el, és így születik meg királyságának majdani örököse, Tisamenés.⁶⁵ (Tisamenést általában Orestés és Hermioné leszármazottjának tartja a hagyomány.⁶⁶) A többi forrás Orestés két fiáról tud, Penthiolosról és Tisamenésről. Akik közül a törvényes örökös anyja Hermioné, a törvénytelené Érigoné.⁶⁷

Az, hogy ez a mítoszanyag mennyire volt ismert, vagy elismert, nehéz megítélni. Euripidés megemlíti az *Iphigeneia Aulisban* című drámában, hogy Klytaimnéstra első férjét, Tantalost Agamemnón ölte meg, sőt kettejük kisfiát „élve csapta földhöz”.⁶⁸ Ezt a férjet Apollodóros Thyestés fiának mondja,⁶⁹ így tehát Klytaimnéstra első sógorához fordul, amikor Iphigeneia, lánya haláláért akar bosszút állni.

Orestés tehát egy kevésbé közismert mítosz szerint szembe kerül Aigisthos fiával, féltestvérével, akit félreállít, vagy úgy végez vele, mint apjával, illetve a békésebb variáns szerint örökösének tekinti, úgy adja át a hatalmat, mint Thyestés adta át az Ilias szerint Agamemnónnak, és csak tőle örökli a trónt fia Tisamenés.

Érdekes megvizsgálni Hermioné és Érigoné szerepét is. Hermionét Achilleus fiához, Neoptolemoshoz adja apja, Menelaos az *Odysszeia* és több más forrás szerint, és Orestés úgy nyeri el a kezét, hogy Neoptolemos vagy Pyrrhos meghal Delphoi-ban, és ebben a halálban a legtöbb mítoszvariáns szerint tevékenyen részt vállal maga Orestés is.⁷⁰ Hermioné kezének elnyerésével egyesíti azután Lakedaimónt, mert

⁶³ NAUCK: *Tragicorum graecorum fragmenta* 737; *Suidae lexicon* ed. A. ADLER bd. 5 Leipzig, Phrynichos IV. 767 1–3 Φ 765. Kleophón III. 128 31–33. K 1730 Philoklész IV. 727. 23–28. Φ 378.

⁶⁴ *Suidae lexicon* ed. A. ADLER bd 5. Leipzig, Lükophrón III. 299 10–17. A. 827.

⁶⁵ Apollodóros: *Bibliotheca* ep. VI. 28.

⁶⁶ *Scholía ad Eur. Orestem* 1654.

⁶⁷ Velleius Paterculus szerint (I. 1–2.) együtt uralkodtak Lakedaimónban a Héraklidák visszatértéig, vagyis a dór hódításig. Tetzés (*Lycophron scholion* 1374) egyértelműen azt írja, hogy elvette Hermionét, akitől Tisamenés született, illetve magához vette Érigonét, aki pedig Penthiolosz szülte. Pausanias (II. 18, 5–6.) pedig nyilvánvaló adatként közli, hogy Orestés után Hermionétól született fia, Tisamenés vette át a királyi hatalmat, Penthiolosról pedig azt írja, hogy Orestés és Érigoné törvénytelen gyermeke volt, és még egy Kinathion által írt erről szóló eposzt is emleget. Az aiol kivándorlás vezetőjeként pedig Strabón is (XIII, 1, 3 (582), Pausanias is (III. 2. 1.) Penthioloszt, Orestés fiát nevezi meg.

⁶⁸ Euripidés: *Iphigeneia Aulisban*, 1149–1152.

⁶⁹ Apollodóros: *Bibliotheca* II. 16.

⁷⁰ Euripidés: *Andromaché* (Ἀνδρομάχη), 995–1005; Euripidés: *Orestés* (Ὀρέστης), 1654–1657, 1374; *Scholía graeca in Euripidis tragoedias in Orestem*, 1654; Dictys Cretensis: *Ephemeris Belli Troiani* VI.13; Servius: *In Vergilii Aeneidos librorum commentarii* III. 297; Apollodóros: *Bibliotheké* ep. VI.14; Hyginus: *Excerpta*

Sparta fölött is ő nyeri el az uralmat Menelaos fia helyett, aki Helenának nem gyermeke. John R. Porter megfogalmazása szerint Hermioné kezével uralja az argív népet.⁷¹ Talán ezt jelenti Érigoné is. Amennyiben Aigisthos lányát is magához köti, egyesíti a Pelopidáknak mind a két ágát.

Ez azért meglepő, mert a görög kultúra szerint halálos bűn azonos anya gyermekeinek házassága, jóllehet ennek ellentételezése, azonos apától és különböző anyáktól származó testvérek házassága elfogadott. Themistoklés második házasságából származó lánya, Mnésiptolema ment férjhez az első házasságból született Archeptolishoz,⁷² és Miltiadés gyermekei is így házasodtak össze, amikor Kimón ifjú korában feleségül vette az apja előző házasságából származó Elpinikét.⁷³ Menandros *Földműves* című drámájában (Γεωργός) az apa össze akarja házasítani különböző házasságaiból származó fiát és lányát,⁷⁴ és Achilleus Tatios regényének hőse is eredetileg apja másik házasságából származó testvérének a vőlegénye.⁷⁵ Az azonos anya gyermekeinek házasságra lépésének tiltásáról az Orestés-mítoszanyagban egyáltalán nem esik szó, de a köztudatban ez nyilvánvalóan kimondatlanul is érződött.

A mítosznak tehát volt egy olyan értelmezése, hogy Orestés véget vetett a Tantaliádák trónviszályának. Ezt nem csak úgy érte el, hogy végzett Thyestés fiával és tulajdon anyjával, hanem leszámolt a többi örökössel is. Ennek egyik variánsa, hogy végez velük, de úgy tűnik, egy másik variáns is szerepel a mítoszanyagban. E szerint Alétés, Aigisthos fia lenne közvetlen örököse, illetve mind a két örökösnyt gyermekei anyjává tette, akik azután nem fordultak egymás ellen. Mindennek következtében nyilvánvalónak látszik, hogy a mítoszanyagban eredetileg benne szerepelt az Aigisthos leszármazottairól szóló anyag. Alétés mítosza valószínűleg elhalványodott, az Érigoné-történet azonban valamivel jobban megőrződött.

ex Hygini genealogiis vulgo fabulae 122/4, 123/2; *Scholía in Lycopr.* (Tzetzés), 1374; Iustinus, *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, XVII. 3. (Megöli, de a hely nincs feltüntetve.) Velleius Paterculus: *Historia romana* I,1. (Ő maga öli meg Delphoiban.)

⁷¹ John R. PORTER: *i. m.*, 220–221.

⁷² Plutarchos: *Themistoklés* (Vitae parallelae) 32.

⁷³ Cornelius Nepos: *Vitae excellentium imperatorum* I. Miltiades 7.

⁷⁴ Menandros: *Földműves* (Γεωργός) 7–13.

⁷⁵ Achilleus Tatios: *Leukippé és Kleitophón* (Τα κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα) I, 3 II. 11–12, 18.

Bibliográfia

- Achilleus Tatios: „Leukippé és Kleitophón” (Τα κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα).
In: Achilleus Tatios: *Opera*, London, The Loeb classical library, 1947.
- Claudius Aelianus: *De natura animalium*, Lipsiae in aedibus, Teubneri vol I – II. 1864–1866.
- Aeschylos: „Tragoediae et fragmenta.” In: *Aeschyli et Sophoclis Tragoediae et fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842.
- E. A. I. AHRENS: „Sophoclis fragmenta”. In *Aeschyli et Sophoclis Tragoediae et fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842, 288–290.
- J. ALAUX: „Fonctions du choer et evolution dramatique dans les Choéphores et les deux Electre”. *Lexis* vol. 30 (2012), 227–242.
- Apollodóros: *Bibliotheca*, Mythographi Graeci vol I., Lipsiae, Teubner, 1894.
- Lucius Accius: „Agamemnonidae” 3, illetve az „Erigona” 7 megmaradt töredéke:
In Lucius Accius: *Oeuvres* (fragments), Paris, Les Belles Lettres, 1995, 141–143.
- V. di BENEDETTO: *L’ideologia del potere e la tragedia greca*, Torino, Einaudi, 1978.
- E. CANTARELLA: „Dangling Virgins Myth, ritual and the place of Women in Ancient Greece”. *Poetics Today* vol 6. no. 1–2. (1985) 91–101.
- Cornelius Nepos: *Vitae excellentium imperatorum*, Paris, Les Belles Lettres, 1992.
- M. DANIELA: „Un incompiuto rifacimento greco dell’Agamennone di Seneca”. In. *Atti della Accademia Pontaniana*, Napoli, Giannini, 2013, 151–160.
- M. DELCOURT: *Oedipe ou la légende du conquérant*, Paris, Les Belles Lettres, 1981.
- M. DETIENNE: *Les jardins d’Adonis*, Paris, Gallimard, 1972.
- Dictys Cretensis: *Ephemeris Belli Troiani*, Leipzig, Teubner, 1973.
- B. C. DIETRICH: „A rite of Swinging During the Anthesteria”. *Hermes* 89. bd. H. 1., 1961, 36–50.
- R. B. EGON: „On the Relevance of Orestes in Pindar’s Eleventh Pythea”. *Phoenix* vol. 37 no 3 (1983 autumn) 189–900.
- Etymologicum Magnum*, Lipsiae, Aug Gottl. Weigel, 1816.
- Euripidés: *Oeuvres* tome I–VI. Paris, Les Belles Lettres, 1968.
- Fragmenta Euripidis*, Parisiis, Firmin Didot, 1846.
- Scholia graeca in Euripidis tragoedias tomus I–IV*, Oxonii, Dindorfius, 1863.
- J. G. FRAZER: *Les origines magiques de la royauté*, Paris, Librairie Paul Geuthner, 1920,
- R. GAGNÉ and M. G. HOPMAN (eds.): *Choral Meditations in Greek Tragedy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013.
- Hérodotos: *Historiae*, Stutgardiae, Teubner, 1987.
- Homéros: „Ilias, Odysseia”. In *Homeri carmina et cycli epici reliquiae*, Parisiis, Firmin Didot, 1845, 295–522.
- Hyginus: *Excerpta ex Hygini geneologiis vulgo fabulae*, Lugduni Batavorum, in aedibus A. W. Sythoff, 1963.
- Ioannes Antiochenus: „Chronica”. In: *Fragmenta Historicorum Graecorum* IV., Parisiis, Firmin Didot, 1851, 535–622;

- Iustinus: *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, Lipsiae, Teubner, 1886.
- Lucianos Samosatensis: *Opera*, Oxonii, Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis, 1972–1980.
- Scholia in Lycopr. Alexandram* (Tzetzés), Berolini, Apud Weidmannos, 1958.
- Marmor parium*, Fragmenta Historicorum Graecorum I., Parisiis, Firmin Didot, 1841, 542–555.
- K. M. MERRITT: „The Source of John Pikerýng’s Horestes”. *The Review of English Studies. New Series*, vol. 23. No. 91. (1972), 255–266.
- Menandros: *Reliquiae selectae*, Oxonii, Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis, 1972.
- NAUCK (ed.): *Tragicorum graecorum fragmenta*, Lipsiae, Teubner, 1856.
- M. P. NILSSON: „Die Antesterien und die Aiora Eranos XV.”, 1915. 181–200. In Martin P. NILSSON: *Opuscula selecta*, Lund, Gleerup, 1951. vol I. 145–165.
- Pausanias: *Descriptio Graeciae*, Parisiis, Firmin Didot, 1845.
- Pindaros: *Carmina*, Lipsiae, Teubner, 1908.
- Plutarchos: „Vitae Parallelae”. In *Plutarchi operum* I–II. Parisiis, Firmin Didot, 1846–1847.
- V. Propp: *A varázsmese történeti gyökerei*, Budapest, L’Harmattan, 2005.
- J. R. PORTER: *Studies in Euripides’ Orestes*, Leiden – New York – Köln, E. J. Brill, 1994.
- O. RIBBECK: *A római költészet története* (Ford.: CSIKY Gergely) I–III. kötet, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1891–1893.
- N. ROBERTSON: „The Dorian Migration and Corinthian Ritual”. *Classical Philology* Vol. 75. No. 1. (1980) 1–22.
- L. Annaeus Seneca: *Opera tragica* vol. I–II. Parisiis, Firmin Didot, 1829, 1832.
- Servius: „In Vergilii Aeneidos librorum commentarii In Servius”. In *Vergilii carmina commentarii*, Lipsiae, Teubner, vol I–II. 1881, 1883.
- Sophoklés: „Tragoediae et fragmenta”. In *Aeschlyli et Sophoclis Tragoediae et fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842.
- Strabón: *Geógraphika*, Cambridge – London, The Loeb Classical Library, 1959.
- Suidae lexicon* ed. A. ADLER bd. 5, Leipzig, 1928, ill. Stutgardiae, Teubner, 1967–1971.
- Velleius Paterculus: *Historia romana*, Paris, Les Belles Lettres, 1982.
- A. WACH: „Le chœur dans l’Electre d’Euripide: la question du lien des *stasima* avec l’action dramatique”. *Lexis* 30 (2012). 319–340.

Rezümé

A korabeli forrásanyagban rendkívül kevés szó esik Aigisthos és Klytaimnéstra gyerekeiről, jöllebet van arra utaló nyom, hogy létezett velük kapcsolatos élő hagyomány. Sophoklés utal rá (Sophoklés: Élektra 589, 673–674), Euripidés pedig kimondja (Euripidés: Élektra 62–63), hogy Aigisthos és Klytaimnéstra házasságából több gyerek is született. Két gyerek nevét ismerjük, Alétését és Érigonéét. A Marmor Parium Athén történelmi eseményei között említi a Démophón királysága idején folyó Orestés elleni pert, amely szerint a vádló Érigoné, Aigisthos és Klytaimnéstra lánya (Marmor Parium A/25). Alétésnek, Aigisthos fiának neve pedig Hyginusnál bukkan fel az ősi Tantalida házból származó királyok között, mint aki Orestés Agamemnón fia után és Tisamenés Orestés fia előtt uralkodott (Hyginus: Fabulae 124).

A tanulmány összszedi az Aigisthos leszármazottairól szóló mítoszanyagot és beilleszti az Agamemnón családjával kapcsolatos hagyomány adatai közé, illetve megpróbál arra a kérdésre választ keresni, hogy a rendkívül kevés ránk maradt szöveg véletlen pusztulás eredménye-e, vagy a velük kapcsolatos mítoszokat valamilyen okból szándékosan kerülték a korabeli irodalomban.

Kulcsszavak: Érigoné, Alétés, Aigisthos gyermekei

Abstract

The Children of Aegisthus and Clytemnestra – Scarce Sources and a Seemingly Living Tradition

There is very little mention of the children of Aegisthus and Clytemnestra in contemporary sources, although there is evidence that a living tradition existed regarding them. Sophocles alludes to it (Sophocles: Electra 589, 673–674), and Euripides explicitly states (Euripides: Electra 62–63), that several children were born from the marriage of Aegisthus and Clytemnestra. We know the names of two children, Aletes and Erigone. The Marmor Parium mentions among the historical events of Athens the trial against Orestes during the reign of Demophon, according to which the accuser was Erigone, daughter of Aegisthus and Clytemnestra (Marmor Parium A/25). The name of Aletes, son of Aegisthus, appears in Hyginus among the kings descended from the ancient Tantalid house, as reigning after Orestes, son of Agamemnon, and before Tisamenes, son of Orestes (Hyginus: Fabulae 124). The study collects the mythological material about the descendants of Aegisthus and integrates it into the data of the tradition related to Agamemnon's family. It also attempts to answer the question of whether the extreme scarcity of surviving texts are a result of accidental destruction, or whether the myths related to them were intentionally avoided in contemporary literature for some reason.

Keywords: Erigone, Aletes, the children of Aegisthus